

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

Opening

Geachte aanwezigen, leden van het Els Borst Netwerk, D66-ers, Rotterdammers, vrienden. Van harte welkom in Debatcentrum Arminius.

Het vertrouwen in de wetenschap was in 10 jaar tijd niet zo hoog. Uit onderzoek van het Rathenau Instituut¹ weten we dat in 2021 wetenschap van alle door hen onderzochte instituties het hoogste scoort. Op een schaal van 1 op 10, scoort de wetenschap een ruime 7,4. Ter vergelijking: de rechtspraak scoort een 6.9, de politiek een 6 en grote bedrijven bungelen onderaan met een 5.5.

Uit deze langlopende studie blijkt dat het maatschappelijk vertrouwen in wetenschap door de Coronacrisis is toegenomen. Jullie horen het inderdaad goed: het vertrouwen in wetenschap is *toegenomen*. De meeste mensen noemen als reden de snelle en effectieve ontwikkeling van Corona vaccins.

Tegelijkertijd ligt wetenschap onder vuur. In dezelfde Rathenau studie blijkt dat het vertrouwen in de wetenschap in deze periode in een bepaalde groep juist *afgenomen* is. En wel om precies dezelfde reden: de snelle ontwikkeling van Corona vaccins. Mensen worstelen met de betrouwbaarheid van het vaccin, *juist omdat het in zo korte tijd ontwikkeld is*, en worden onzeker door de tegenstrijdige informatie of onduidelijkheden. Voor een deel horen die onduidelijkheden, of beter gezegd, het gebrek aan absolute zekerheden, juist bij de aard van wetenschap. Daar kom ik nog op terug. En voor een deel wordt die onduidelijkheid en onzekerheid gevoed door desinformatie over de ontwikkeling en werking van vaccins die wordt verspreid op social media.

Wekelijks vernemen we in de media dat ‘woke’ een bedreiging zou vormen van academische vrijheid en daarmee de wetenschappelijke onafhankelijkheid. Verschillende wetenschappers, ook van mijn universiteit, de Erasmus Universiteit, hebben beveiliging nodig, en worden in sommige gevallen dusdanig bedreigd dat ze optredens moeten afzeggen omdat hun veiligheid niet voldoende geborgd kan worden.

Kortom, er is een paradox: niet eerder was het vertrouwen in wetenschap zo hoog, lagen tegelijkertijd wetenschap en wetenschappers zo onder vuur en werd er zo’n kloof tussen wetenschap en samenleving ervaren. We willen als universiteiten nou juist midden in de samenleving staan, kennis leveren die ertoe doet. We moedigen wetenschappers aan om naar buiten te treden. Wetenschappers twitteren en schuiven aan bij talkshows op tv, en praten over hun expertise samen met Gordon, een politicus of een andere BN-er. Ze staan midden in de samenleving, maken wetenschappelijke kennis breder toegankelijk en vinden ook dat ze dat verplicht zijn aan de samenleving. Maar tegelijk is die samenleving, of in ieder geval elementen daarvan, diep onze campussen binnengestapt. We weten als universiteiten

¹ <https://www.rathenau.nl/nl/wetenschap-cijfers/impact/vertrouwen-de-wetenschap/vertrouwen-de-wetenschap>

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

eigenlijk nog niet altijd goed wat we daar nou mee moeten. En ik denk eigenlijk dat de politiek zich hier ook niet altijd raad mee weet.

Kort na zijn aantreden als minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap verwoordde Robbert Dijkgraaf de paradox mooi²: ‘door de schaarbeweging van groeiende invloed enerzijds en groeiend onbegrip anderzijds, beweegt de wetenschap zowel naar ons toe als van ons af’. Ook zei hij: ‘toch ken ik geen sector die zo vaak voor miljoenen mensen goed nieuws brengt als de wetenschap, maar ondertussen toch zo onder druk staat’.

Vragen stellen, een kritische houding, met elkaar diep de feiten, onduidelijkheden en argumenten afpellen als een ui, laagje na laagje: het is de basis van wetenschappelijk onderzoek. Hierover wil ik met jullie verder praten: over de verhouding tussen wetenschap en samenleving. Over wetenschap en politiek. Hoe blijft wetenschap relevant, zonder aan vertrouwen te verliezen?

Middenstuk

Mijn verhaal bestaat uit 3 delen, en daarna is er uitgebreid ruimte voor vragen en discussie. Ten eerste: ik zal laten zien dat je de Grote Vraagstukken van deze tijd niet kunt oplossen zonder de wetenschap. En dat de wetenschap daarvoor in de maatschappij moet staan. Dat vraagt wat van universiteiten.

Ten tweede: universiteiten en wetenschappers kunnen bijdragen aan maatschappelijke inzichten en discussies over de Grote Vraagstukken, maar worden dan onvermijdelijk zelf ook onderwerp van maatschappelijke en politieke discussies.

Ten derde: wetenschappers moeten zich wapenen voor die rol en de bijkomende maatschappelijke discussie en spanningen, en de politiek moet ze daarbij helpen, niet ondermijnen.

Punt 1: de Grote Vraagstukken van deze tijd zijn niet op te lossen zonder de wetenschap. En de wetenschap moet daarvoor in de maatschappij staan. Dat vraagt wat van universiteiten.

Els Borst over wetenschap en samenleving

Ik sta hier als wetenschapper in de politiek. Nog eventjes, want over 2 weken loopt mijn termijn als senator en fractievoorzitter van de D66 fractie na 8 jaar af. Deze lezing is vernoemd naar Els Borst. Zij was ‘medicus in de politiek’, zoals jullie in de uitstekende biografie van Nele Beyens hebben kunnen lezen³. Maar Els was ook wetenschapper. Een politiek-maatschappelijk geëngageerde arts en wetenschapper.

² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2022/03/11/lezing-wanneer-kennis-kritiek-wordt-door-minister-dijkgraaf-op-11-maart-2022-in-leiden>

³ Nele Beyens. Els Borst: medicus in de politiek. Wereldbibliotheek 2021

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

Op 10 februari 2014, alweer bijna 10 jaar geleden, kwam zij om het leven. De vrouw die zich politiek en maatschappelijk met passie en mededogen heeft ingezet voor “euthanasie”, letterlijk de goede dood, kwam zelf door geweld om het leven.

In 2008 of 2009 ontmoette ik Els voor het eerst. Als lid van de allereerste lichte van Route66, het talentenprogramma van D66. We verzonnen een rondje langs de ‘dinosauriërs’ van D66 - daarmee verwezen we naar de grote nog levende roergangers van onze partij. Een van de eerste ontmoetingen was met Els Borst. Ik zie ons nog zitten in het stadhuis van Utrecht. In die mooie moderne zaal met de wand helemaal van glas, waar je uitkijkt op de terrassen van het stadhuisplein. We spraken uitgebreid over medische ethiek en aangezien ik in die tijd mijn proefschrift over de ethiek van de reproductieve genetica aan het afronden was, was ik enorm geïnspireerd door deze ontmoeting. Els was toen al een voorbeeld en inspiratiebron. Gelukkig was het het begin van meerdere ontmoetingen, altijd over medische ethiek, volksgezondheid, en het politieke beleid dat nodig is om doorbraken te bereiken.

En over de relatie tussen wetenschap en maatschappij. Els Borst stond als vice-voorzitter van de Gezondheidsraad (1986-1994), maar ook in al haar rollen daarna bekend als een voorstander van evidence-based beleid, waarbij wetenschappelijke kennis en onderzoek een belangrijke rol spelen bij het vormgeven van beleid en besluitvorming. Ze benadrukte het belang van het gebruiken van wetenschappelijke inzichten om problemen in de samenleving aan te pakken, met name op het gebied van volksgezondheid. Ze was een van de vroege aanjagers van de evidence based medicine.

Els pleitte ook voor het versterken van de banden tussen wetenschap en maatschappij. Ze benadrukte het belang van een open en transparante dialoog tussen wetenschappers, beleidsmakers en het publiek. Ze moedigde wetenschappers aan om hun onderzoek en bevindingen op een toegankelijke manier te communiceren, zodat een breder publiek beter geïnformeerd kon worden en kon deelnemen aan maatschappelijke discussies.

Daarnaast benadrukte Els het belang van investeringen in wetenschappelijk onderzoek en innovatie. Ze erkende dat wetenschap een cruciale rol speelt bij het bevorderen van maatschappelijke vooruitgang en bij het oplossen van de complexe maatschappelijke vraagstukken. Hierover ging ook mijn eigen oratie destijds aan de Universiteit Utrecht: om de Grote Vraagstukken van onze tijd op te lossen, heb je interdisciplinariteit en normativiteit nodig⁴. We kunnen ons niet veroorloven dat universiteiten op grote hoogte maatschappelijke en wetenschappelijke vraagstukken bestuderen, alsof universiteiten, kennisinstellingen en laboratoria een soort van afgeschermd kokers zijn.

⁴ Annelien Bredenoord, Oratie Universiteit Utrecht: Kan ethiek de biomedische wetenschap redden? Utrecht, 1 maart 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=grHLSAXmO8I>

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

De Grote Vraagstukken lijken vaak op zogenaamde *wicked problems*: problemen en vraagstukken die niet door één discipline worden opgelost en waarbij er discussie is over wat überhaupt de gewenste uitkomst is.

Visies op Wetenschap en Maatschappij: Mode 1 & Mode 2

Misschien denkt u nu wel: ja natuurlijk is dit zo. Maar deze gedachte is van de laatste jaren. Laten we even een stapje terugzetten naar visies op wetenschap en samenleving door de eeuwen heen. Traditioneel worden wetenschap en samenleving (Science & Society) als gescheiden domeinen gezien. Dit wordt ook wel het ‘Olympusmodel’ genoemd. Je hebt enerzijds wetenschap en technologie, en anderzijds ethiek, politiek en maatschappij. Je hebt *hier* de universiteit, waar feiten en ware kennis geproduceerd wordt en *daar* in de maatschappij gaat het over subjectieve zaken. De kennis die de wetenschap produceert wordt in deze zienswijze ook wel ‘*certified knowledge*’ genoemd: kennis met een certificaat, vrij van ideologie, onbesmet met godsdienst, politiek, cultuur, bedrijfsbelangen. Dit wordt ook wel “Mode 1 Science” genoemd.⁵

Inzichten uit de wetenschapssociologie laten echter zien dat wetenschap en maatschappij veel meer met elkaar verweven zijn dan deze Mode 1 lijkt te erkennen. Geleerden als Bruno Latour en Sheila Jasanoff beschrijven in hun werk hoe er ook in wetenschap geweeled en gedeald wordt, hoe ethische en politieke denkbeelden invloed hebben op lab of spreekkamer, en hoe de productie van wetenschappelijke feiten niet een natuurlijke trechter is waarbij het zuiverste wetenschappelijke idee vanzelf zich over de maatschappij zal verspreiden. Ook wetenschappelijke feiten en termen zijn sociale constructen, afspraken, consensus. Ze komen tot stand in nauwe interactie met heel veel partijen: ‘co-productie’.

Co-productie betekent dat allerlei soorten wetenschappers, klinici, patiënten, maar ook kunstenaars, en andere mensen in onze maatschappij samen in een dynamische interactie nieuwe kennis, interventies, behandelingen en technologie ontwikkelen. Op die manier hoop je tot kennis te komen en de vragen te adresseren die aansluiten bij de wensen en behoeften van gebruikers. In de (bio)medische wetenschappen is dit veelal de patiënt.

Dit wordt ook wel “Mode 2 Science” genoemd⁶: het besef dat wetenschap, technologie en samenleving vervlochten zijn. Dat is door de eerder genoemde wetenschapssociologen – en filosofen niet alleen descriptief beschreven, je kunt er ook een normatieve draai aan geven. Dus: dat de vervlechting van wetenschap en samenleving nodig is om doorbraken tot stand te laten komen. Het wordt steeds duidelijker dat de zogenaamde Grand Societal Challenges, de grote wereldwijde uitdagingen zoals klimaatverandering, verstedelijking en gezond leven

⁵ Zie bijv Michael Gibbons, Camille Limoges, Helga Nowotny, Simon Schwartzman, Peter Scott, Martin Trow (2010) *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. London: SAGE Publications Ltd.

⁶ Helga Nowotny, Peter B. Scott, Michael T. Gibbons. *Re-Thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Wiley & Sons, 2001

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

in steden, migratie, verantwoorde omgang met kunstmatige intelligentie, en ga nog maar even door, niet monodisciplinair vanuit de Olympus kunnen worden onderzocht. Dat betekent dus ook dat wij als universiteiten en kennisinstellingen onszelf anders moeten inrichten, zodat dit missiegedreven, interdisciplinaire onderzoek, gericht op de Grote Vraagstukken, ook mogelijk wordt. Wat betekent dat concreet?

Civic university: impact en co-creatie

De klassieke kerntaken van de universiteit zijn onderwijs en onderzoek. In de loop van de jaren is daar een derde kerntaak aan toegevoegd. In Nederland wordt dit veelal valorisatie genoemd, maar het gevaar dreigt altijd dat dit te nauw als economische valorisatie geïnterpreteerd wordt. In de Anglo-Saxische wereld spreekt men liever over ‘service to society’⁷. Aan de Erasmus Universiteit noemen we dit nu engagement. Steeds vaker wordt er gesproken over “impact universiteiten”, of de civic university (ook wel de 4^e generatie universiteit genoemd).⁸

Impact is geen eenduidig begrip, maar als EUR formuleren wij het als volgt: “Op de EUR hebben we positieve maatschappelijke impact als we, door ons onderwijs, onderzoek en maatschappelijke engagement, een duurzame bijdrage leveren aan een beter begrip van maatschappelijke vraagstukken, mogelijke benaderingen om met deze vraagstukken om te gaan en/of de gezamenlijke mogelijkheid om met deze benaderingen om te gaan en toe te passen”.

De civic university is de universiteit die naar buiten reikt en meer doet dan kennis alleen beschikbaar stellen voor de praktijk, maar samen met maatschappelijke partners innoveert en kennis ontwikkelt. We noemen dat de eerder genoemde co-creatie. Je bouwt een netwerkuniversiteit waarin innovatie tot stand komt door samenwerking tussen wetenschappers en allerhande maatschappelijke partijen zoals patiënten, overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties⁹. We creëren een ecosysteem met verschillende academische werkplaatsen, ook wel kenniswerkplaatsen genoemd. Het ErasmusMC hier in Rotterdam is natuurlijk een prachtig voorbeeld van een huis met verschillende academische werkplaatsen waar de mensen uit de zorgpraktijk patiënten, maatschappelijke organisaties en wetenschappers elkaar ontmoeten. Een ander voorbeeld is de kenniswerkplaats Erasmus Smart Port, waar maritiem en haven gerelateerd onderwijs en onderzoek wordt gedaan. Of GOVLAB010, waar de EUR en de Gemeente Rotterdam hun expertise bundelen op het gebied van sturingsvraagstukken, governance en transitie zoals digitalisering en klimaatverandering. Ook onze steeds intensievere samenwerking binnen de Convergence, met de EUR, ErasmusMC en TU Delft, is helemaal vanuit deze gedachte opgebouwd:

⁷ Engagement rapport Erasmus Universiteit Rotterdam, 2023

⁸ Roland Berger (2021) Valorisatie Ontketend. Van technologietransfer naar samen innoveren. <https://www.rolandberger.com/nl/Insights/Publications/Van-technologietransfer-naar-samen-innoveren.html>

⁹ Dike van de Mheen (2019) <https://www.socialevraagstukken.nl/toekomst-universiteit-ligt-in-co-creatie-met-samenleving/>

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

samenwerking met de verschillende disciplines aan de grote vragen van deze tijd. En binnen LDE verband (Leiden, Delft, Erasmus) ontwikkelen we steeds meer gezamenlijk onderwijs zodat de student van morgen bijvoorbeeld een brede bachelor AI & samenleving kan volgen.

Kortom: we hebben de wetenschap nodig voor de Grote Vraagstukken van deze tijd op te lossen en studenten met nieuwe kennis en vaardigheden op te leiden. Dat vraagt wat van hoe wij de universiteiten inrichten. Dan ga ik nu naar mijn tweede punt.

Punt 2: Universiteiten en wetenschappers kunnen bijdragen aan maatschappelijke discussies over de Grote Vraagstukken, maar worden dan onvermijdelijk zelf ook onderwerp van maatschappelijke discussies.

Vorige week behandelden wij in de Eerste Kamer de wijziging van de Wet Publieke Gezondheid. We stemden er gisteren over. Ik heb in 8 jaar tijd niet eerder meegemaakt dat we tijdens de hoofdelijke stemmingen door mensen op de publieke tribune voor landverrader werden uitgemaakt. En de dagen erna op social media. Waar gaat deze wetswijziging over? Feitelijk hebben we met deze wet een wettelijk kader voor maatregelen tijdens een pandemie vastgelegd. Er is nu een wettelijke kader dat "geactiveerd" kan worden op het moment dat er sprake is van een infectieziekte met pandemisch potentieel én als het belang van de volksgezondheid dit vereist. Het wettelijke kader is slapend recht dat in de normale situatie niet in werking is. Ten tijde van Covid-19 moesten we werken met verschillende noodverordeningen en de tijdelijke wet maatregelen Covid-19, die maar liefst 5 keer verlengd moest worden tot de Eerste Kamer bij de 6^e verlenging zei: nu keuren we deze verlenging niet meer goed want we verwachten een gedegen verankering in de Wet Publieke Gezondheid. Daarover ging gisteren de hoofdelijke stemming.

Met andere woorden: een meerderheid van de Eerste Kamer had herhaaldelijk aan de Minister van VWS gevraagd om deze wet. Toch werd het nog een hele tour de force om deze wet te behandelen. Zoals we wel vaker doen bij ingewikkelde wetgeving organiseerde de Eerste Kamer enkele deskundigenbijeenkomsten. Een van de eerste inzichten die ik had toen ik 8 jaar geleden senator werd: het bepalen wie als 'deskundige' of 'expert' wordt gezien voor een deskundigenbijeenkomst in de Eerste Kamer is door en door gepolitiseerd. Senatoren gaan niet zelden op zoek naar de wetenschapper of ervaringsdeskundige die het verhaal vertelt dat het beste in hun politieke verhaal past. Je zou natuurlijk het liefst de gezaghebbende virologen en wetenschappers hiervoor uitnodigen, die op basis van hun expertise lid waren geweest van het OMT en die zich hadden gemengd in maatschappelijke discussies en op TV uitleg en context hadden gegeven over de medisch-wetenschappelijke ontwikkelingen. Maar zelfs daarover is discussie. Er stonden demonstranten voor de deur bij de behandeling vorige week, en we kregen een lading e-mails van bezorgde burgers die mailden: 'ik verbied dat jullie deze wet aannemen'. Terwijl we nou juist een wettelijke, parlementaire route wilden vastleggen in plaats van noodverordeningen.

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

Wetenschappers als Marion Koopmans, Marc Bonte of Marc van Ranst, en denk ook eens aan RIVM-er Jaap van Dissel, traden ten tijde van de pandemie naar buiten om duiding en uitleg te geven over de ontwikkelingen van het virus, de ontwikkeling van het vaccin en de onzekerheden die ermee gepaard gaan. Dat is een enorme verdienste aan onze maatschappij, maar tegelijkertijd zag je dat zij de status van BN-er kregen en vol onder vuur kwamen te liggen en soms zelfs langdurige beveiliging nodig hadden. Terwijl je je werk doet!

Frontier Science

Wetenschappers proberen hun werk zo falsifieerbaar mogelijk te maken. Maar bij nieuwe uitdagingen zoals in het begin van de Covid-19 pandemie is dat nog lastig, omdat hier nog sprake is van *Frontier Science*. Dat is wetenschap die zich letterlijk aan de grenzen van wat we weten begeeft, vernoemd naar de frontiers in de Verenigde Staten waar de kolonisten in de 19^e eeuw van de Oostkust van de VS richting de Westkust trokken. Ook wel het Wilde Westen genoemd.

In frontier science wordt over elke ontdekking nog volop gediscussieerd, data zijn nog niet gevalideerd, en artikelen niet gepeerreviewed. Dus niet door kritische veelal anonieme collega's beoordeeld. Frontier Science staat bovenaan in de zogenaamde kennispiramide, de piramide van wetenschappelijke bewijslast, waar de onzekerheid nog het grootste is¹⁰. Helemaal onderaan staan de tekstboeken waarmee we onze studenten laten werken. In die tekstboeken benader je het meest de consensus over wat als waarheid gezien wordt. Veel wetenschappelijke kennis in de pandemie had nog grote onzekerheidsmarges, en dat betekent dat wetenschappers zich niet alleen achter de feiten kunnen verschuilen maar ook moeten aangeven dat er onzekerheid is. En dat er dus uit de wetenschappelijke inzichten verschillende interpretaties en adviezen te trekken zijn. Binnen die kieren kunnen mensen makkelijk gaan wrikken en zo openstaande deuren ervan maken. Een goede voedingsbodem voor complotdenkers en verspreiders van desinformatie. Die zich niet alleen op de wetenschap als instituut richt, maar ook op de wetenschappers die in beeld komen en ons instituut vertegenwoordigen. Ik heb nu het voorbeeld van Covid-19 en de ontwikkeling van vaccins gebruikt, maar dit geldt evenzeer voor wetenschappelijke inzichten over klimaatsverandering en de rol van het IPCC, the Intergovernmental Panel on Climate Change.

Kortom: universiteiten en wetenschappers kunnen bijdragen aan maatschappelijke discussies over de Grote Vraagstukken, sterker nog dat is onze dure plicht, maar worden dan onvermijdelijk zelf ook onderwerp van maatschappelijke discussies. Dan kom ik bij mijn derde punt: universiteiten en wetenschappers moeten zich wapenen voor die discussie, en de politiek moet ze daarbij helpen, niet ondermijnen.

¹⁰ <https://ebm.bmj.com/content/21/4/125>

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

Punt 3: Universiteiten en wetenschappers moeten zich wapenen voor die discussie, en de politiek moet ze daarbij helpen, niet ondermijnen.

De makkelijke weg uit is natuurlijk om ons als universiteiten en wetenschappers weer terug te trekken in onze campussen en laboratoria. Maar dat mag niet gebeuren, dat mogen we niet laten gebeuren. Welke stappen moeten we wel zetten?

Ten eerste moeten we onze wetenschappers serieus outilleren om op te treden in de maatschappelijke arena. Dat betekent bijvoorbeeld concreet het aanbieden van een mediatraining – en begeleiding. Maar los van de media-logica kunnen we wetenschappers ook beter voorbereiden op de politieke logica. Het politiek-maatschappelijke krachtenveld waar je in komt als je aanschuift bij het programma “Parlement & Wetenschap” of bij een deskundigenbijeenkomst of klimaat Tafel vergt andere kwaliteiten en vaardigheden van wetenschappers dan college geven aan studenten of een presentatie geven aan wetenschappelijke collega’s. Een belangrijke waarde is integriteit, transparantie, openheid over mogelijke belangen, en bewustzijn dat je je niet voor een politiek karretje laat spannen.

Universiteiten spelen hier als werkgevers een belangrijke rol. De ontwikkelingen rondom het nieuwe HR beleid dat we “Erkennen & Waarderen” noemen zijn hier cruciaal. Met Erkennen & Waarderen (Recognition & Rewards) bieden universiteiten gedifferentieerde carrière paden aan haar wetenschappers, zodat mensen profielen omtrent onderwijs, onderzoek, impact of leiderschap (of een combinatie hiervan) kunnen kiezen. Wetenschappers die een deel van hun tijd en aandacht willen wijden aan bijvoorbeeld maatschappelijke en politieke interactie krijgen binnen het impact profiel serieuze waardering en carrièreperspectieven. Als wetenschappers onder vuur komen te liggen terwijl ze feitelijk gewoon hun werk doen, zullen we met ons allen voor, achter en naast onze wetenschappers gaan staan.

Ten tweede moeten wij als wetenschappers en universiteiten de waarde en aard van wetenschap onvermoeibaar uitdragen.¹¹ De frontiers, de onzekerheden, het proces van kennisproductie, maar zeker ook wat wetenschap allemaal kan en oplevert.

Ten derde benadruk ik het belang van rolzuiverheid. Zo zei OCW minister Dijkgraaf: ‘als je wetenschap en politiek mengt, krijg je politiek’. De wetenschap kan onzekerheden blootleggen, scenario’s schetsen, feiten en posities ophalen en presenteren, oplossingsrichtingen bedenken. Maar zoals ik al eens betoogde in Trouw¹²: de wetenschappelijke experts moeten niet verward worden met politici, en vice versa. De wetenschap heeft niet de legitimiteit om de uiteindelijke normatief-politieke keuzes te maken. Dat doet de politiek. Politici moeten terughoudend zijn met wetenschappers voor hun karretje spannen, selectief shoppen in wetenschappelijke kennis, en doen alsof de wetenschappers de beslissingen nemen. We hebben de input van wetenschappers nodig om

¹¹ KNAW rapporten 2018 en 2023).

¹² <https://www.trouw.nl/religie-filosofie/moeten-experts-de-nieuwe-politici-worden-nee-de-legitimiteit-ligt-toch-echt-bij-politici~bf0068ef/>

Annelien Bredenoord, 24 mei 2023

tot *evidence based politics* te komen. De wetenschapstoets in de Tweede Kamer is daar een mooi voorbeeld van.

Maar democratische politiek is meer dan de optelsom van wetenschappelijke studies – als variant van een technocratie. De legitimiteit om beslissingen te nemen die een heel land aangaan, op lokaal niveau een gemeente of provincie, ligt toch echt bij politici. Zij zijn gekozen, zij kunnen weggestemd worden. Daardoor houd jij als burger altijd invloed op degene die de besluiten namens jou neemt. Daarbij is het voor wetenschappers belangrijk om zich voortdurend bewust te zijn tussen het verschil van academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting. Als jij als virusexpert of klimaatexpert aanschuift bij Op1 of Jinek, spreek je op gezag van academische expertise en kan je je beroepen op academische vrijheid. Als je vervolgens mee gaat praten over een geheel ander thema of een pamflet ondertekend over een ander vakgebied dan doe je dat met een beroep op vrijheid van meningsuiting, niet academische vrijheid.

Conclusie en call-to-action

Beste mensen, 8 jaar ben ik senator en wetenschapper geweest. Mijn belangrijkste leerpunt is dat de logica van de politiek echt anders is dan de logica van de wetenschap. Door die 8 jaar zie ik heel zuiver wat de verschillende rollen zijn, maar tegelijkertijd heb ik ook weleens geworsteld met mijn eigen rolzuiverheid. Dat kan bijna niet anders als die twee levens zo verweven zijn. Dat betekent dat ik de spelregels voortdurend voor mijzelf op een rijtje heb gezet en voortdurend transparantie en integriteit heb trachten na te streven. En altijd openheid over mijn rollen heb gegeven.

Politiek kan niet zonder evidence, moet zich baseren op inzichten, feiten en de handelingsopties en scenario's uit de wetenschap. Universiteiten en wetenschappers moeten midden in de samenleving en politiek staan om een bijdrage te leveren aan de grote maatschappelijke vragen. De civic university. Op die manier blijft de wetenschap relevant. Maar alleen als wij als universiteiten en wetenschappers onze rolzuiverheid blijven benadrukken, de aard en waarde van wetenschap uitleggen, en de logica van de wetenschap, de logica van de media en de logica van de wetenschap blijven scheiden houden we ons vertrouwen. En, niet onbelangrijk: door te leveren. Zoals de wetenschap vaccins heeft geleverd, en vele andere inzichten en doorbraken waardoor we langer, gezond en veiliger met elkaar leven. Ik heb vandaag met name gesproken over missiegedreven, toegepast wetenschappelijk onderzoek, maar de pijlpijn zou niet gevuld zijn zonder fundamenteel, nieuwsgierigheidsgedreven onderzoek.

Wetenschap biedt handelingsopties, scenario's, waarschijnlijkheidsuitspraken, kan actief co-creëren in (actie)onderzoek, maar heeft niet de politieke legitimiteit om daarmee knopen door te hakken. Politiek heeft de legitimiteit om een koers uit te zetten voor de samenleving, en uit te dragen welke waarden zij prioriteert en waarom. Politici moeten niet alleen de democratie koesteren maar ook haar essentiële instituties. Voor de rechterlijke

macht is de scheiding der machten juridisch geregeld, maar een ander essentieel instituut is de wetenschap.

Maak het niet kapot, geef academische vrijheid aan je universiteiten en toon respect voor wetenschap – en roep je achterban op dat ook te doen. Wetenschap is echt meer dan slechts een inzicht. Tegen politici die voortdurend waarschuwen voor de bedreiging van academische vrijheid omdat het te woke zou zijn geworden op universiteiten zeg ik: besef dat u misschien zelf een gevaar vormt voor academische vrijheid. Deense Parlementariërs hebben het onderzoek van vrouwelijke wetenschappers in diskrediet gebracht door het af te doen als ‘pseudowetenschap’. In Florida en andere staten van de VS worden bibliotheekplanken ontdaan van literatuur over raciale, seksuele en genderdiversiteit en andere zogenaamd ‘verdeeldheid zaiende ideeën’. Gouverneur Ron DeSantis heeft een wet aangekondigd die universiteiten verbiedt aan Diversiteit & Inclusie beleid te doen. In Nederland hebben diverse krantencolumnisten, en politici – waaronder de minister van Justitie en Veiligheid *wokeness* afgeschilderd als een grote bedreiging voor academische vrijheid.¹³ Een veel grotere bedreiging van academische vrijheid is de voortdurende, ongefundeerde en ook niet-onderbouwde aanval op universiteiten en daarmee het risico dat de wetenschap aan gezag en vertrouwen inboet. Sloop onze academische instituties niet voor je politieke boodschap. Universiteiten zijn daarvoor te kostbaar, en te belangrijk.

¹³ <https://www.scienceguide.nl/2023/05/wetenschappers-opgeroepen-tot-verzet-tegen-anti-woke-en-anti-gender/>